

Fästningen Nya Älvsborg 300 År

Av Major Gösta Karlberg

Särtryck ur KA fyren nr 2 1961

Major Gösta Karlberg

Vare sig ankomsten till Göteborg sker över havet eller genom luften, och vare sig resan sträcker sig från fjärran länder eller endast varit en söndagsutflykt i skärgården kan man icke undgå att tjasas av anblicken av den vackra fästningen i Göta Älvs mynning.

Befästningarna till skydd för staden, hamnen, älven, som undan för undan flyttat allt längre ut i skärgården, har för

länge sedan passerat Nya Älvsborg, som nu endast är ett vackert minnesmärke över forna tiders byggnads- och fästningskonst.

De första befästningsanläggningarna vid Göta Älv var Ragnhildsholmens fäste vid Kastellgården i Nordre Älv i närheten av nuvarande Kungälv samt i Lindholmens slott, båda från omkring 1250. Sverige ägde vid denna tid landområden på båda sidor om Göta Älv ut mot Västerhavet med mycket oklara gränser och besittningsrätten över slotten och områdena övergick såvitt framgår av hävderna ganska ofta från det ena riket till det andra. Från Bohus fästning vid förgreningen av Nordre Älv och Göta Älv kunde transporter på älven in i Västergötland och till Lödöse noggsamt kontrolleras, ett av skälen till att Nya Lödöse anlades längre söderut, vid Gamlestaden i nuvarande Göteborg.

Älvsborgs slott anlades omkr. 1350 för att tjäna som gränsfästning mot Danmark och Norge. Slottet genomgick under åren skiftande öden. Vid freden i Knäred 1513 återfick Sverige Älvsborgs slott mot 1 mill. riksdaler i lösen - "Älvsborgs lösen" - som var mycket betungande för landet, i historieböckerna omtalas, att kungen själv lät smälta ned sitt matsilver för att prägla mynt till lösensumman.

När kriget mot Danmark 1644 bröt ut, tänkte Kristian IV ånyo besätta Älvsborg. Han försökte segla förbi fästningen - under holländsk flagg -- in till Göteborg. Listen upptäcktes och Kristian fick ta sig ut igen. Nu försökte han i stället försänka älven och anlade ett verk på den s. k.. Kyrkogårdsholmen eller "Gottenbrille" som han kallade ön efter dess form av ett par ålderdomliga

glasögon. Dessa befästningar skulle skydda försänkningen. Svenskarna å sin sida anlade en skans på Billingen. I ett brev till rikskanslern rapporteras från Göteborg den 13/4 1644, att "jutekungen har låtit förfärdiga en skans på en

holme i den svenska skärgården, Kyrkogårdsholmen benämnd, där låg han med sin flotta och hade den 11 frestat, hur långt han kunde skjuta därifrån. Med lod hade han nått öfver Käringberget, och med skrot in på landet under samma berg". Emellertid nådde ryktet kung Kristian, att den holländska eskader, som väntades för att bistå svenskarna, närmade sig Göteborg. Danskarna, som fruktade att få hela sin flotta innesluten på fjorden, avseglade skyndsamt på eftermiddagen den 28/4 1644 efter att först ha raserat de uppförda skansarna och blockhusen.

De befästningar, som på 1650-talet fanns i och omkring Göteborg var dels Billingen, Ryssås och Gullbergs skansar samt Älvsborgs slott och Gamlestadsskansen framme vid Säveån och dessutom den år 1653 påbörjade skansen på Kyrkogårdsholmen - i verkligheten ett iståndsättande av danskarnas raserade fästningsverk. Order om dessa befästningars försättning i behörig defension gav konungen den 21 februari 1657. Särskild omsorg skulle ägnas Kyrkogårdsholmen, som hade att "ta första attacken" och "commendera och bibehålla hamnen". Murningsarbetena kom igång i mars och bestyckning togs från Älvsborgs fallfärdiga slott och från Billingen, vilka numera minskat i betydelse. Vid sommarens slut var murningen klar i "defensabel" höjd och kanonportarna mot inloppet halvfärdiga. Alla pjäser från Billingen hade redan den 18 juli 1656 flyttats till det nya fästet.

Arbetet på den nya befästningen leddes av Wärnschiöld och fortsattes vid dennes död 1674 av Erik Dahlberg. Fästningen bestod av fem bastioner - Nordstiernan, Delphin, Haffruen, Hvalfiskan och Hummern - tre raveliner framför kurtinerna samt ett hornverk med ravelin på den mindre holmen. Mellan holmarna låg en mindre ränna, som fick tjäna som båthamn. På norra kurtinen var uppfört ett fyrkantigt torn vari kyrkan var inrymd.

Den 15 juli 1661 erhöll fästningen sitt namn Nya Älvsborg.

När man idag från Nya Älvsborgs fästningsvallar tittar ut över den vackra bohusländska skärgården med längst ut i väster den typiska silhuetten av Vinga torn och norröver Hönö, Öckerö, Björkö och Hisingslandet, är det svårt att

tänka sig det bistra och blodiga allvar, som präglade dagarna här i slutet av juli 1719, då denna fästning utstod sitt stora fientliga anfall.

Den anfallande var den oförvägne och fruktade norske sjöhjälten, amiralen Tordenskiöld, som med en stark dansk flotta härjade längs den svenska västkusten. På Rivöfjorden och bakom de alldeles intill fästningen liggande Aspholmarna och Knippelholmarna hade han ankrat upp sina fartyg och kanonpråmar och börjat beskjutningen av fästningen.